

**KS. STANISŁAW OLEJNIK, W ODPOWIEDZI NA DAR I POWOŁANIE
BOŻE. ZARYS TEOLOGII MORALNEJ. WYD. AKADEMIA TEOLOGII
KATOLICKIEJ, WARSZAWA 1979 SS. 813**

Dokumenty Soboru Watykańskiego II stały się inspiracją szczególnie wyjątkowej i ożywionej refleksji katolickich teologów. Jeżeli ów twórczy ferment daje się zaobserwować niemal w całej teologii, to na terenie teologii moralnej budzi on szczególne zainteresowanie i nadzieje. Nie ulega wątpliwości, że ta dziedzina w sposób wymagający niesłychanej roztropności, delikatności, a zarazem i odwagi, zasługiwała na przepracowania i uzupełnienia. Wiąże się to z bardzo wyraźną zmianą mentalności współczesnego człowieka, do którego już nie przemawia skutecznie język filozofii esencjalnej. Człowiekowi XX wieku bliższe są i bardziej zrozumiałe konkretne zjawiska niż pojęcia ogólne i zasady abstrakcyjne. Przy wysunięciu przez różne dyscypliny na czoło zainteresowań człowieka, jako osoby, jego egzystencjalnych sytuacji, wiedza o nim podawana w tradycyjnych podręcznikach budziła niedosyt i zastrzeżenia. Coraz wyraźniej dochodziły z różnych stron wołania o pełniejszą, współczesną i naukowo zweryfikowaną antropologię, zwłaszcza moralną. Bogactwo życia powinno, w odpowiednim dla siebie stopniu, znaleźć odzwierciedlenie we wszelkich próbach systematyzacji problematyki wartościowania etycznego czy moralnego.

Na półkach księgarskich pojawiła się, a raczej zniknęła spod lady, oczekiwana przez teologów moralistów i zainteresowanych dziedziną moralności czytelników nowa praca ks. Stanisława Olejnika pt. *W odpowiedzi na dar i powołanie Boże. Zarys teologii moralnej*. Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1979, ss. 813. Należy jednocześnie dodać, iż autor współpracuje także przy redakcji zbiorowego opracowania podręcznika teologii moralnej, pt. *Powołanie chrześcijańskie*.

Obecnie wydany podręcznik jest już trzecim opracowaniem całości teologii moralnej w dorobku naukowym ks. Olejnika. Tym razem oparł on całą konstrukcję formalną; a także treściową na biblijnej idei powołania, stanowiącego Boży dar, na który człowiek winien odpowiedzieć życiem przesiąkniętym wiarą. Warto przypomnieć, iż pierwsza wersja podręcznika oparta była na zasadach tomistycznej aretologii. Było to zatem tradycyjne, i w swoim czasie bardzo popularne, ujęcie podręcznikowe tej dyscypliny. Druga zaś wersja opierała się na zasadzie trzech kręgów odniesienia: do Boga, do siebie samego i do bliźnich. Koncepcja ta występuje zwłaszcza w niektórych systemach etyczno-moralnych egzystencjalistów czy fenomenologów o odcieniu religijnym.

Prezentowany podręcznik, po słowie wstępnym kard. K. Wojtyły i autora (s. 5—8), zawiera obszerny spis treści, który ułatwia wstępną orientację w całości zawartych treści oraz służy pomocą w ewentualnej wybiórczej lekturze (s. 9—22). Następnie zamieszczono wykaz skrótów, podzielony na skróty biblijne, oraz dokumentów kościelnych i tytułów czasopism (s. 23—25).

Właściwy korpus prezentowanego zarysu składa się z wprowadzenia (s. 27—76) i dwóch części: teologia moralna ogólna określona jako podstawowe założenia moralności chrześcijańskiej (s. 77—260) oraz teologia moralna szczegółowa, nazwana: systematyczny wykład zadań życia chrześcijańskiego (s. 261—799). Warto dodać, iż całość zamyka cenne uzupełnienie formalne, a mianowicie: skorowidz osobowy i rzeczowy (s. 800—813).

We wprowadzeniu autor charakteryzuje najpierw przedmiot teologii w ogóle, a następnie teologii moralnej w szczególności. Wśród założeń metodologicznych oddzielnie omawia naukowość i metodę tej dyscypliny. Prezentacja dziejów teologii moralnej została podzielona na trzy okresy: początki refleksji, wczesne średnio-wiecze, łącznie ze scholastyką i tomizmem, oraz epoka nowożytna. Cennym i nowatorskim uzupełnieniem są dzieje myśli teologiczno-moralnej Reformacji oraz prawosławia kręgu rosyjskiego. Całość wprowadzenia kończy prezentacja współczesnych tendencji odnowy, z wypukleniem inspiracji soboru oraz założeń niniejszej pracy.

W części pierwszej, zgodnie z całością założeń, autor wychodzi od ukazania powołania Bożego w jego biblijnym obrazie. Boży dar miłości, wprowadzający na drogę realizacji tego wezwania, posiada także znamiona sakramentalnego i eschatologicznego ukierunkowania. Adresatem powołania jest człowiek jako osoba żyjąca w wymiarze społecznym, nacechowana wolnością i odpowiedzialnością. Normatywnym wyrazem powołania jest prawo moralne posiadające kilka warstw: objawione prawo Jezusa Chrystusa, prawo moralne porządku stworzenia oraz stanowione prawo ludzkie. W kontekście prawa jawi się zagadnienie sumienia jako sanktuarium człowieka. Część pierwszą kończą zagadnienia wolnego czynu ludzkiego jawiącego się jako wartość moralna, z jednoczesnym charakterem cnotliwym.

Część druga prezentowanego opracowania ks. Olejnika podzielona została na sześć działów, które obejmują implikacje życiowe idei powołania odniesione do szczegółowych sytuacji poszczególnego chrześcijanina. Wejście na drogę realizacji powołania dokonuje się przez chrzest, a wiara stanowi jego praktyczny wyraz zbawczy. Skierowanie ku eschatologicznej pełni zostaje wzmocnione ku dojrzałości sakramentem bierzmowania. Samo zaś ufne i aktywne skierowanie ku zbawieniu posiada podstawę w boskiej cnocie nadziei. Całość uzupełnia wielkoduszna pokora, która połączona jest z mocą ducha i stałością działania. Ukierunkowanie ku życiu wiecznemu nie zwalnia chrześcijanina z zaangażowania w świecie, którego szczególnymi formami jest praca, życie zawodowe oraz udział w rozwoju gospodarczym.

Na drodze realizacji powołania jawi się jednak grzech, który jest niewiernością względem powołania Bożego. Istnieje szansa jego przełamania czy przewyciężenia poprzez dzieła pojednania i to na drodze pokuty sakramentalnej lub też poza sakramentalnej. Szczególnym znakiem troski Boga o człowieka jest dar namaszczenia chorych, pojęty jako sakramentalna pomoc dotkniętym ciężką chorobą.

U podstaw życia chrześcijańskiego, jako realizacji miłości, jest Eucharystia, podkreśla autor prezentowanego opracowania. Dopiero na jej bazie można podjąć próbę dążenia do pełni życia wiary. Spojrzenie na życie, zdrowie oraz przyjemności powinno także opierać się na chrześcijańskiej miłości. Życie ludzkie zawsze jednak realizowane jest w kontekście bliźnich, w stosunku do których obowiązuje

przykazanie miłości. Konkretnie idzie tu o życie, zdrowie, zewnętrzne dobra osoby a także o pomoc materialną i poszanowanie cudzej własności.

Dział czwarty zajmuje się kapłaństwem i kultem Bożym. Kapłaństwo dane przez Chrystusa Apostołom jest kontynuowane w całych dziejach Kościoła w formie hierarchicznej. Należy jednak także pamiętać o kapłaństwie powszechnym wypływającym z chrztu św. Kult religijny, posiadający centrum w Eucharystii, posiada także wiele innych szczegółowych form: modlitwa, przysięga czy ślub. Oczywiście i w zakresie kultu istnieje niebezpieczeństwo wykroczeń.

Następnie autor przechodzi do omówienia zagadnień dotyczących miłości oraz małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej. Z tymi kwestiami łączą się także problemy uporządkowanego życia płciowego — czystość w służbie miłości. Istotne jest najpierw samo uświadomienie rzeczywistości płci oraz związanych z nią szczegółowych kwestii czystości i wstydlivości. W końcu ks. Olejnik porusza także zagadnienie grzechów i zbroczeń seksualnych.

Ostatni dział prezentowanego zarysu poświęcony jest moralności chrześcijańskiej w relacji do wielkich społeczności ziemskich. Autor dotyka tu problemów dotyczących państwa oraz ojczyzny i narodu. Aktualnie coraz bardziej dochodzi do głosu świadomość rzeczywistości wspólnoty międzynarodowej oraz związanych z nią problemów pokoju, rozwoju oraz wzajemnej pomocy.

Wydaje się, iż nawet tak pobieżny przegląd zagadnień prezentowanych w podręczniku ks. Olejnika daje wyobrażenie, jak bogata treściowo jest ta pozycja. Na kanwie analizowanych problemów moralnych, czytelnik zauważy, jako konsekwencję przyjętych założeń, że nauka moralna nie może być traktowana zbyt abstrakcyjnie i w oderwaniu od konkretnych, życiowych zjawisk. Praca zawiera duży ładunek opisu i doświadczenia ukazywanego w płaszczyźnie moralnego oglądu tych czynników życia człowieka. Wkracza w ten podręcznik, w formie pozytywnej, wiele treści z zakresu psychologii, socjologii a nawet literatury pięknej. Te pierwsze spełniają rolę szeroko pojętych nauk pomocniczych teologii moralnej, a zwłaszcza etyki. Mimo wspomnianych wyżej nowych elementów formalnych, wywód autora są ściśle osadzone w kontekście teologicznym, uzasadniane przesłankami objawienia, najnowszymi dokumentami Magisterium Kościoła czy wreszcie rozważane z pomocą wypowiedzi współczesnych autorytetów teologicznych.

Ujmowanie zagadnień moralnych w aspekcie dzisiejszych problemów stanowi podłoże dla przydatności podręcznika ks. Olejnika dla współczesnego człowieka. Czytelność i odczucie, iż rozważane sprawy są ludzkie, powoduje, iż czytelnik z łatwością może odszukać nawet siebie samego, tak gdy idzie o pozytyw życia moralnego jak i braki w jego zakresie. Po prostu strony poszczególne mówią czytelnym językiem faktów i zjawisk współczesnych oraz językiem zrozumiałym, jako narzędziem współczesnego komunikowania się międzyludzkiego, a nie tylko teologicznego.

Nie ulega kwestii, że opublikowana pozycja jest wydarzeniem w dziedzinie nauki moralnej na gruncie polskim. Wydaje się nawet, że gdyby nie bariera językowa, miała by ona także szanse wzbudzić większe zainteresowanie poza granicami kraju. Jest to pierwsza w naszym kraju posoborowa próba ujęcia całości zagadnień moralnych. Nie tylko należy podziwiać odwagę ale i erudycję autora, którą potwierdzają wszystkie części tej pracy. Licząc się m.in. z charakterem podręcznikowym pozycji, jako pomocą dla studentów, autor nadał książce formę zarysu i nie wyczerpał tematyki. Takie wrażenie odnosi się w wielu miejscach, gdzie autor jakby wyraźnie sugeruje, iż chciałby jeszcze coś powiedzieć czy dodać. Stąd też zapewne zdarzają się niedopowiedzenia czy zawieszenia myśli.

Całość ujęcia obu części podręcznika ma charakter nowatorski i odbiega od dotychczasowych prób prezentacji zagadnień moralnych w ramach pomocy dla studentów. Na przykład w części pierwszej pominięto, tradycyjnie tutaj rozważaną, problematykę zła i grzechu. Autor przeniósł ją do teologii moralnej szczegółowej i połączył z zagadnieniem nawrócenia. Tym samym tak negatywny jak i pozytywny wyraz postawy wobec powołania został umieszczony w jednej części. Do części ogólnej przeniósł natomiast treści związane z cnotą roztropności. Całość części drugiej (moralna szczegółowa) posiada charakter sakramentalny, który ukazany jest we wszystkich przejawach życia, realizującego powołanie zadane przez Boga. Sakramentalność życia chrześcijanina pozwala na wyraźniejsze uchwycenie wchodzenia łaski Bożej w realizm powołania, doskonalonego w dawanej odpowiedzi zapoczątkowanej we chrzcie św.

W podręczniku ks. Olejnika wiele tradycyjnych problemów zostało znacznie przybliżonych człowiekowi współczesnemu, m.in. przez nagromadzenie wielu treści charakterystycznych dla moralności dzisiejszej. Samo nawet ukazanie sytuacji człowieka współczesnego, zarówno przez wskazanie zagrożeń jak i sytuacji sprzyjających życiu moralnemu powoduje, że podręcznik ten staje się bardziej czytelny i zrozumiały. Wiodący charakter idei powołania znacznie ułatwia odnalezienie siebie, jako konkretną osobę, jako realizatora określonych zadań życiowych, które zawsze są osadzone w kontekście Bożych norm moralnych. Mimo zarzutów w stosunku do konstruowania całości układu teologii moralnej wokół idei powołania, należy jednak dostrzec niewątpliwie pozytyw tej próby oraz znaczenie historyczne w dziejach myśli moralnej. Ostatecznie nie można jej z góry przekreślać czy lekceważyć. W podręczniku ks. Olejnika antropologia moralna, która tak wyraźnie zarysowana jest na kartach Biblii, stała się po prostu realna także na jego kartach. Za to czytelnik, tak student jak i teolog, z pewnością odczuwa wdzięczność względem autora.

Faktem jest, że podręcznik warszawskiego moralisty odpowiada mentalności człowieka współczesnego, ponieważ jego autorowi udało się nawet językowo i stylistycznie oderwać od trudno dziś przyswajalnego „żargonu” teologicznego. Ks. Olejnik zachował czystość języka teologicznego rezygnując często z elementów juredycznych, liturgicznych czy kazuistycznych. Całe dzieło tchnie ukazaniem pozytywnego charakteru moralności chrześcijańskiej w przeciwieństwie do tak typowego do niedawna negatywizmu. Idzie tu o sprowadzanie moralności, mówiąc generalnie, do zagadnień grzechu, przekroczeń norm moralnych czy wszelkich innych negatywnych postaw wobec prawa Bożego czy norm moralnych różnego rodzaju.

Ks. Olejnik, autor znany i zaprawiony w piórze oraz dydaktyce, nie uniknął jednak pewnych usterek, tak specyficznych dla dzieł wiodących i eksperymentatorskich oraz obszernych treściowo i objętościowo. Wydaje się, że warto podzielić się tymi spostrzeżeniami, także zawierającymi wątpliwości czy pytania. Należy się zastrzec, iż wyrastają one z ducha poszukiwań i konfrontacji prezentowanej pracy z innymi publikacjami tego typu, zwłaszcza ze środowiska Europy Zachodniej.

Omawiając inspiracje Vaticanum II autor podkreśla, że szczególne miejsce w wykładzie teologii moralnej musi znaleźć orientacja ekumeniczna (por. s. 70). Początki realizacji tego postulatu to krótki rys historyczny teologiczno-moralnej myśli reformowanej i prawosławia kręgu rosyjskiego (por. s. 60—68). Należy go ocenić nader pozytywnie, zwłaszcza biorąc pod uwagę pionierskość tego zabiegu w podręcznikach, co wspomniano także już wyżej. Ale ten krótki rys, to wszystko.

Autor następnie wycofuje się jakby z tego wspaniałego zamierzenia przytaczając cały szereg mniej lub bardziej słusznych racji (por. s. 74). Szkoda, że zamierzenie to nie zostało spełnione. Można zauważyć, iż ekumeniczny wymiar moralności może być przecież także szansą ubogacenia wieloma elementami, które są szczególnie żywe w innych wspólnotach chrześcijańskich. Oczywiście ramy podręcznikowe pracy ks. Olejnika upsprawiedliwiają zaniechanie szerszego wykorzystania ekumenicznego nurtu orientacji teologii moralnej posoborowej.

Pewne pytania czy wątpliwości budzą się także odnośnie akcentów eklezjologicznych, które postuluje sam autor, jako powiew odnowy soborowej (por. s. 69). Dość wyraźnie nacisk położony został na elementy relacji międzyosobowych, natomiast relacje eklezjalne jakby nieco odeszły na dalszy plan. Autor jednak jest w pełni świadomy potrzeby ich podkreślenia i wyakcentowywania, co znajduje się na przykład w sformułowaniach tytułów wielu rozdziałów czy mniejszych części prezentowanego dzieła. Należy jeszcze zauważyć, iż ks. Olejnik widzi wymiar eklezjalny także w znakach sakramentalnych (por. s. 74), ostatecznie jednak sam uważa go za inny, choć połączony z ostatnim, element najnowszych soborowych orientacji teologii moralnej (por. s. 69). Kościół jako wspólnota zbawcza mieści się w całości realizmu zbawczego powołania i jest normalną drogą jego realizacji.

Autor podręcznika wprowadza orientację chrystologiczną i mistyczną w konkretne rozważania teologiczno-moralne. Jednakże obok tych wiodących sił konstrukcyjnej podręcznika niezbyt wyraźnie zauważa się, zwłaszcza w płaszczyźnie praktycznej, myśli eschatologiczne i pneumatologiczne moralności. W poszczególnych przypadkach drogi rozwoju powołania są one wyraźnie widoczne (por. np. s. 98—103, 294—334, 89—91), idzie tu jednak bardziej o ukierunkowanie całego życia chrześcijanina w tych wymiarach. Wydaje się, że zwłaszcza orientacja pneumatologiczna braci prawosławnych może wnieść wiele nowych elementów, czy ubogacić stare w całości konstrukcji rozumienia życia chrześcijańskiego, o czym zresztą wspomina sam autor.

Ks. Olejnik dostrzega i jest w pełni świadomy wielu niebezpieczeństw, jakie napotyka współczesny człowiek na drodze realizacji powołania posiadającego określone normy moralne. Dostrzegając jednak negatywizm tych zjawisk (por. np. s. 129—141), wydaje się, iż niezbyt jasno stawia obok sprawę pozytywów współczesnego życia. Jest to o tyle ważne, że człowiek współczesny żyje właśnie w takim środowisku, i w nim musi realizować drogę swego zbawienia, w nim poszukiwać zasługującego charakteru swego ziemskiego pielgrzymowania. Wskazanie — jeśli nie wprost dobra, to przynajmniej drogi do niego — jest istotne i stanowi element nadziei chrześcijańskiej, tak podnószonej przez autora.

Omawiając zagadnienie pokuty pozasakramentalnej, zwłaszcza dzieł pokutnych (por. s. 434—439), autor nie wspomina w ogóle o pielgrzymkach, obok innych znanych i dobrze ukazanych form pokutnych. Wydaje się, że szczególnie w czasach dzisiejszych, a zwłaszcza w Polsce, ta forma pokuty jest bardzo często praktykowana, i to nie tylko z pobudek czysto indywidualnych, lecz także i wspólnotowych. Mając na uwadze młodego czytelnika byłoby czymś słusznym, choć w kilku zdaniach wskazać na to zagadnienie.

Ks. Olejnik w prezentacji stosunku do ludzi w ramach wiary pojętej jako podstawa życia chrześcijańskiego, zawęża się tylko do niewierzących i braci odłączonych (por. s. 289—294). Wydaje się, co znajduje się także w podręczniku, ale na innym miejscu, iż ważne jest także zwrócenie uwagi na zagadnienie świadectwa w stosunku do wierzących braci i siostr. Jest to czynny i dynamiczny wyraz wiary zadanej we chrzcie św. ku rozwojowi na dalszych etapach życia z perspek-

tywą zbawienia. Ta żywotność chrześcijańskiej wiary jest ukierunkowana ku wszystkim ludziom.

Warto w tym miejscu podkreślić wykorzystanie argumentu biblijnego w całości prezentowanych treści. Co więcej, teksty biblijne służą także w sensie pozytywnym jako elementy inspirujące wykład i nadające mu bardziej wyraźny wydźwięk teologiczny. Mniej natomiast występuje odwoływanie się do tekstów patrystycznych, choć ich wartości sam autor bardzo wyraźnie podkreśla, jako podstawowe obok Pisma św. (por. s. 44—45). Być może, że charakter podręcznikowy oraz zarysowy uniemożliwił ks. Olejnikowi pełne zrealizowanie osobistych przekonań i zamierzeń w zakresie bazy źródłowej swego podręcznika. Z pełnym uznaniem należy również odnotować wykorzystanie nauczania Magisterium Kościoła, zwłaszcza w postaci dokumentów Soboru Watykańskiego II. W pracy ks. Olejnika stanowią one bardzo często przebogatą mozaikę argumentacyjno-poglądową prowadzonych analiz zagadnień moralnych.

Język podręcznika jest, mówiąc dość eufemistycznie, bardzo miły w odbiorze. Komunikatywny dla współczesnego czytelnika i zachęcający do lektury. W niektórych partiach, chyba zgodnie z zamierzeniami autora, przybiera formy kerygmy (por. np. s. 160, 163, 351). Czasem jednak autor niepotrzebnie używa słów obcych (por. np. s. 136); niektóre wyrażenia budzą różną odczucia, np. „aparat pciowy” (s. 737), „niewinne radości osładzające ludziom życie” (s. 160) czy „cnotliwy charakter czynu ludzkiego” (s. 225). Są to jednak wyjątki, mając zwłaszcza na względzie obszerność pracy oraz wielorakość prezentowanych zagadnień.

Podobnie jak w podręczniku „Powołanie chrześcijańskie” autor zamieszcza bibliografię przy końcu każdego paragrafu. Sam pisze o niej, że jest dobrana ze szczególnym uwzględnieniem publikacji polskich (pos. s. 75). Oczywiście truizmem jest stwierdzenie, iż każdy dobór jest faktem subiektywnym i może budzić takie czy inne pytania lub wątpliwości. Niemniej wspomniana bibliografia jest cennym uzupełnieniem, tym bardziej, że nie możliwe było zamieszczenie wyczerpującego omówienia wszystkich zagadnień w jednotomowym podręczniku zawierającym syntezę całości teologii moralnej. Wielu czytelników z pewnością skorzysta z bibliograficznych wskazań i sugestii autora.

Odnosnie zaś strony techniczno-formalnej wspomnianej bibliografii budzą się głębsze pytania czy wątpliwości. W niniejszej recenzji podniesione zostaną tylko niektóre ze względu na ich ewentualną przydatność w kolejnym wydaniu pracy ks. Olejnika, i tak należy je rozumieć oraz odczytać.

Autor na początku podręcznika zamieścił stosowny wykaz skrótów, i zabieg ten jest jak najbardziej słuszny. Tymczasem w bibliografii występują skróty czasopism i inne, których brak we wspomnianym wykazie, na przykład: MM (s. 358), AC (s. 85, 684), Cnl (s. 98), Conc (s. 46, 75, 270 i wiele innych), Con (s. 163, 177, 223), Studia Theol. Vars. (s. 260), ŻN (s. 383), VS (s. 497), ZM (s. 510), Anc (s. 524), SThCh (s. 547), ChŚ (s. 601), Conc. (s. 601, 608), DThP (s. 742), Pp (s. 777) i inne. Należy jednak pamiętać, iż istnieje możliwość błędów we wspomnianym wykazie skrótów. Pewne niedokładności oraz braki występują także, gdy idzie o opis bibliograficzny czasopism (por. np. s. 98, 102, 75, 129, 361, 329, 699 i wiele innych). Wspomniane braki powodują, iż tak cenna bibliografia staje się nieczytelna i mało funkcjonalna.

Wątpliwości budzi również stosowanie wszelkich przyjętych skrótów, np. ks., o, św., bi., bp czy skróty zakonne (por. np. s. 36, 59, 102, 58, 164, 608, 800, 803). W tekście występują także dość liczne błędy drukarskie, np. powtórzenia wyrazów (por. np. s. 267), dwa wyrazy pisane łącznie (por. np. s. 139). Zamieszczone na koń-

cu skorowidze nazwisk także zawierają pewne błędy, np. hasło Paweł VI, Oleśnicki M., i inne.

Wydaje się, iż bardzo wiele z wysuniętych uwag czy wątpliwości odnośnie bibliografii można było uniknąć przeprowadzając staranną korektę. Zastrzeżenia te odnoszą się wreszcie zwłaszcza do redakcji dzieła oraz samego procesu drukarskiego. Mając na względzie wspomniane wyżej wątpliwości oraz niejasności, należałoby zamieścić stosowną erratę błędów. Wydaje się także, iż te elementy formalne rzutują w sposób niekorzystny na całość tak doskonałego dzieła, na jego język, styl oraz formę autorską. Ostatecznie nie łączą się one jednak bezpośrednio z prezentowanymi treściami.

Wysunięte pytania, uwagi czy zastrzeżenia być może wynikają z subiektywnego i niepełnego odczytania zaprezentowanych treści. Charakter zarysowy podręcznika ks. Olejnik musi z natury zawierać pewne uproszczenia, streszczenia czy nawet pominięcia. Podniesione uwagi ostatecznie nie pomniejszą wartości prezentowanego podręcznika, który z pewnością stanie się jednym z podstawowych dzieł kształcących przyszłych kapłanów oraz sumienia chrześcijan. Tak całościowe i syntetyczne zaprezentowanie teologii moralnej jest dużym wydarzeniem w rozwoju tej dyscypliny w naszym kraju. Zbyt mały nakład wydaje się poważną przeszkodą w procesie dotarcia tego podręcznika do szerszego ogółu wiernych oraz osób nim zainteresowanych. Wyrazem samego zapotrzebowania na tego typu publikację jest jej szybkie zniknięcie z witryn księgarskich. Należy zatem skierować prośbę pod adresem wydawnictwa, aby poczyniło starania o wznowienie, i to w znacznie większym nakładzie.

Omawiana pozycja wydana jest dość starannie pod względem edytorskim. Urozmaicony układ graficzny, odpowiedni dobór czcionki dla poszczególnych partii tekstu, stosowanie wcięć i akapitów ułatwia właściwą orientację w zawartości publikacji oraz randze poszczególnych jej fragmentów. Pewne zastrzeżenia budzi jakość papieru oraz połączenie introligatorskie okładki z całością publikacji.

W sumie do rąk czytelnika dotarła bardzo cenna pozycja, która jest z jednej strony kolejnym naukowym osiągnięciem ks. Stanisława Olejnika, a z drugiej dużą pomocą dla ludzi poszukujących rozwiązań zagadnień moralnych w formie bardziej współczesnej i przystępnej. Witając z zadowoleniem ten podręcznik należy skierować słowa wdzięczności pod adresem autora i zarazem życzyć mu dalszych sukcesów na niwie naukowej.

KS. ANDRZEJ DZIUBA